

Milan Vincetič

Feri Lainšček: *Nedotakljivi*.

Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Miti), 2007.

Na naslovnici najnovejšega romana, ki ga je pisatelj označil za “mit o Ciganih”, je troje pomenljivih simbolov: mož z gorečim klobukom, konji in mercedes. Prvi seveda predstavlja legendo (mit) o ciganskem kovaču, ki je skoval žebelje, s katerimi naj bi pribili Jezusa; četrti žebelj, ki mu je žareč ostal v rokah, pa je celotnemu ciganskemu rodu nakopal prekletstvo, da – podobno kot ta uročeni žebelj – “še zmeraj potuje z enega konca Zemlje na drugega”. Preostala simbola – razplamteli konji ter mercedes – se dotikata Resničnosti, kakor je naslovljen drugi, osrednji del romana, razdeljen na četvero življenjskih zgodb rodovine Mirga, ki jih je Lutvija Belmondo Aus Shang kai Gav z mešanico neskritega čudenja, humorja, trpkosti ter zvedavosti “sredi odprte ravnice /.../ ob živem ognju šepetal na uho Feriju Lainščku, belemu gospodu z našim imenom Čukara, kakor je bilo ime tudi divjemu, nikoli ukročenemu konju iz pradedovih transilvanskih step”.

V prvi zgodbi, ki nosi naslov *Stari oče Jorga Mirga*, smo priča krutemu vsakdanjiku starega očeta Jorge alias Vinetouja, ki potuje s svojo čergo “mimo hiš, ki jih niti krdelo konj ne bi premaknilo”, saj jim je bila pač usojena “pot, ki je bila v resnici dom”. Stari oče Jorga kot *pater familias* se seveda krepko zaveda svojega poslanstva in svoje vloge, zato nas ne preseneča, da z vso premetenostjo piše pismo Titu, ker da bo postal največji komunist, saj si je na pleča naprtil že štiri otroke. Njegovo prepričevanje in seveda zaklinjanje pade na jalova tla, zato se znajde, kot tudi njegov pisar, v zaporu, tam pa se nauči delati: izdelovati brusne kamne iz ukradenih nagrobnikov. Seveda mu njegova ciganska narava dopusti tudi, da si po zaporu deli otroke in ženo Rajko s Sulijem Barjaktarijem, s katerim skuje peklenski načrt, da se bosta maščevala nad Sladjano, ženo “državnega organa” Perice, s katerim je menda medtem zanosila. A njun načrt se zasučje v nepravo smer, ker pač vmes kot zakleto “poseže” videnje žarečega žebelja, ki ju seveda usodno zaznamuje.

Druga zgodba o Ujašu Mirgi alias Texu Willerju, Lutvijevega očetu, nas povede še dlje med ciganski živelj, ki se mora soočiti tako s svojim nomadstvom kot s pobegom iz njega. A kako priti iz tega začaranega kroga? Z mercedesom, s katerim se postavljaško vrne oče Ujaš Mirga? S kontrabantom kramarije čez italijansko-jugoslovansko mejo? Ali morda tako, da se kot mali Lutvija – ker ga pač oče ni pustil v šole – priključiš Salkanovićem, ki da so “prdci, glumači, prodajalci sladkih besed in lažnega blišča” in ki “so se spoznali na vse, a na nič, kot je treba”, ter spoznavaš življenje skozi optiko družbenega zarobja in napotja? Vse to: pisatelj se smelo prepusti zgodbi, ki se kar sama narekuje, pa naj gre za deda Ibra, ki raztresa svoje krjaveljske štorije, ali za majhna junaštva ter postavljanje med tihotapsko družino, ki se drzno zaklinja na optimizem ter maksimo Poldeta Šeruge, češ “živeti se splača le, dokler človek fuka, vse ostalo je čakalnica”. Kar koli izmed tega, a nekaj je prav gotovo: v tej zgodbi postaneta sin in oče “enota” in njuna “krvna” naveza traja do očetove smrti, ki se izteče z iskanjem (Petrove) skale – to ima seveda simbolni pomen. Pa še nekaj: priprošnja, da bi Bog pri prekupčevanju stopil na Ujaševo stran, se ne izpolni, poti se razidejo, sin Lutvija pa v prizoru v cerkvi, v katerem pisatelj hote pušča bralca v nejasnosti, začinja svoj veliki skok v na novo ustanovljenem ciganskem zaselku Blatni breg, v katerega se čez čas nakaplja celotna rodovina, češ “Cigan si in to ostaneš do groba, zato se Cigani zmeraj vračamo v svojo jato, kakršna koli je že”.

In v tej jati se že v naslednjem poglavju Lutvija Mirga alias Belmondo – vsi osebni vzdevki so seveda zelo pomenljivi, saj kažejo na (stereotipni) razkol med realnim ter iluzijo – seveda ob svoji Amandi, ki mu kaj kmalu rodi Dona (to pomeni dar), povzdigne v samega ciganskega kralja. Njegovi nečednimi posli s prekupčevanjem orožja za kosovsko iredento cvetijo, kajti Jugoslavija je začela razpadati kot “razsušeno cigansko kolo”, njegova nenasitnost, pa tudi naivnost, pa ga na koncu drago staneta: ne le zato, ker mu pred hišo poči bomba, da se na koščke razleti njegov nočni lokal Shangai Gav, da mu pred očmi umreta tako oče kot ded Ibro, ne, njegovo hlastanje ter seveda zapor “zapeljeta” njegovega sina Dona, ki ga je bil poslal v šole, v vode mamil in dilerstva. Je bila res kriva ciganska *bakst*, ki “dovoli” prestopiti, kot vsem glavnim protagonistom, nevidno mejo? Morda, zato postaja njun skupni boj, da bi se iztrgal iz krempljev omame, vse bolj podoben sledenju žarečega žeblja, ki se v zadnjih dveh poglavjih oglašča kot vest.

So se torej uresničile sanje, da se je v ogledalu videl brez enega očesa? Tudi to. Lainšček skozi robove magičnosti, mističnosti in tudi (ciganskega) praznoverja (oglašanje žab pozimi, pojav dveh labodov, pripovedka o

mladeniču z orlovskim srcem ...) spretno in z veliko zasuki krmari to družinsko sago, ki v dobrega pol stoletja ne čergaši le od Velikega Panona do Blatnega brega, temveč si skuša izbojevati svoj košček svobodnega sonca tako v letih nacističnega pogroma kot v svinčenih časih komunističnega totalitarizma, v katerih da so se – tako Lainšček v *Književnih listih* (28. 11. 2007) – “ti nomadi počutili še najbolj svobodne”. Kot najbrž še danes žalujoči proletariat, a so se od le-tega razlikovali po tem, da so bolj (p)ostajali plen svojih iluzij in sanj kot delavske množice, ki so prisegale samo na sadove svojih žuljev. Za ciganske ženske, pa naj gre za Rajko, Phirao Pao ali konec koncev Amando, lahko rečemo, da so bile še najbližje “proletarski miselnosti”, saj so trdno stale ob ognjišču, to pa je seveda moškim dajalo krila, da so se drzno prepustili izzivom, ki jih je ponujala trenutna politična in gospodarska situacija. Da so kratko malo prelisičili čas, preskočili mejo družbene margine in se potrdili kot bolj ali manj uspešni (po)glavarji, predvsem znotraj svoje skupnosti.

Zato seveda omenjeni žareči žebelj, ki se pojavlja v romanu v ključnih, prelomnih situacijah (pri “posilstvu” Sladjane; v Ujaševi priprošnji v cerkvi; pri Lutvijeve “notranjem obračunu” v zaporu; med trzanjem in drgetanjem Donovega telesa, ki se bojuje z abstinenčno krizo), posega v dogajanje kot (odrešujoča) previdnost, ki je blizu božjemu, o katerem se sicer podvomi, a se ga nikoli – predvsem zaradi (pra)strahu – ne zanika. Prav zato je konec romana odprt: oče in sin se z osličkom kot njuni predniki napotita k prvobitnosti, v kateri “da pa mogoče le odločamo – odločamo s tem, da se že vnaprej bojimo, da smo pravzaprav celo življenje ene navadne riti”.

“Kakor koli ga bo že kdo bral, naklonjen ali nenaklonjen, ko ga bo odložil, bo poučen o pojmi, kot so ciganska svoboda, ciganska duša, ciganska usoda,” je spregovoril sam pisatelj o tem romanu v lanski oktobrski številki Bukle. Res je: pred bralca so torej položene karte, ki se kar same odpirajo v galerijo dinamičnih prigod in plastičnih likov, ki da globoko v sebi nosijo, tako kot Lutvija, “skrivnost, o kateri ne moreš izvedeti od ljudi, (ker) se je namreč ne da izreči z besedami, nihče je tako ne more izblebetati, prodati ali oznaniti, zato je tudi ni mogoče kupiti ali ukrasti”. Njena moč je namreč v tem, “da so ti podarjeni samo ljudje, ki jo poznajo”.

Seveda v romanu ta skrivnostnost ni razkrita, lahko pa slutimo, da je še najbolj podobna prekletstvu žarečega žeblja, ki pa da (!) ni bil “zanesljivo niti smrtni greh”; in prav na to ostrico, na večno skepso, je Lainšček postavil trdno in čisto romaneskno zgodbo o ciganskem svetu, ki za nas še vedno ostaja vznemirljivo in vabljivo *nedotakljiv*. In mi(s)tičen, ne pa idealističen; to temu romanu daje dodatno težo.